

1. Obiekt

ZESPÓŁ FOLWARCZNO-PARKOWY

2. Czas powstania

pocz. XX w.

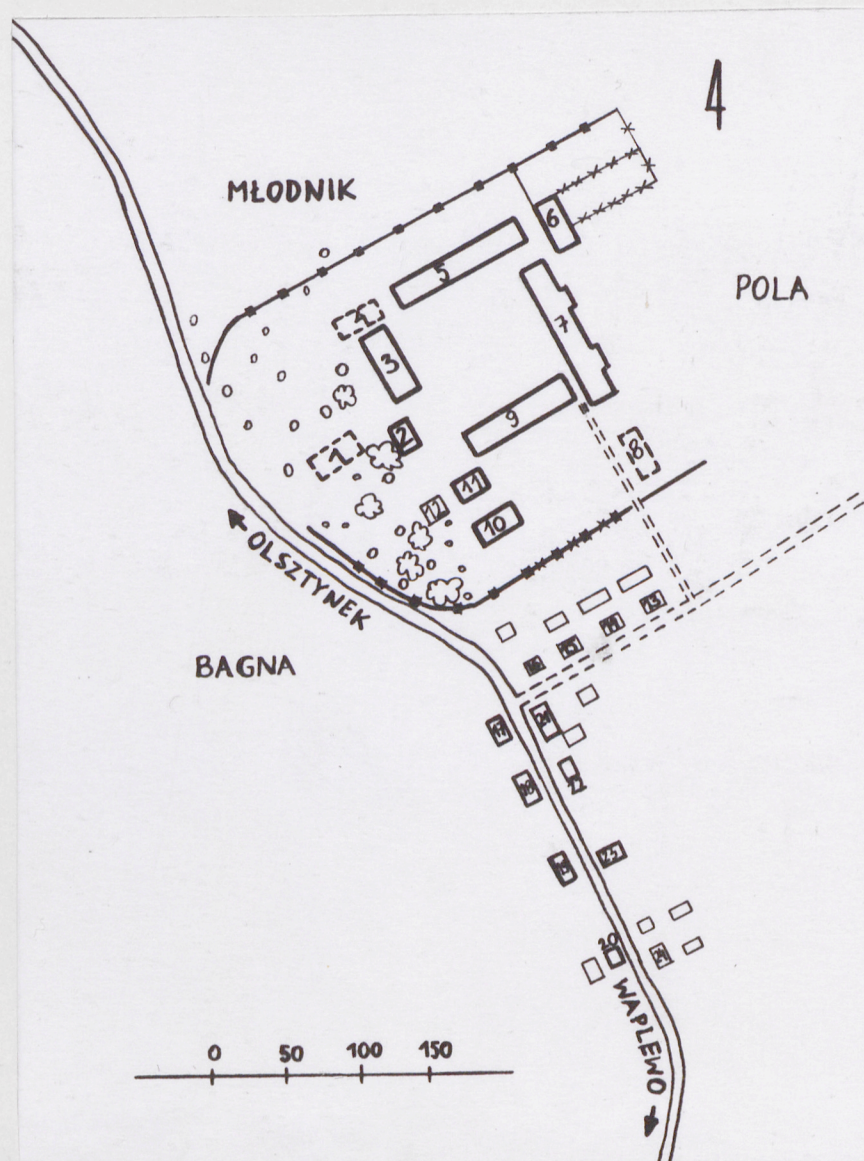
3. Miejscowość

NADROWO

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

LEGENDA

1. Dwór, ob. nieistniejący.
2. Kuźnia, ob. warsztat.
3. Spichlerz i stajnia, ob. magazyn zbożowy, stajnia i wozownia.
4. Budynek o nieznannej funkcji, ob. nieistniejący.
5. Stodoła.
6. Wozownia, ob. owczarnia, drewnutnia, garaż.
7. Obora.
8. Budynek o nieznannej funkcji, ob. nieistniejący.
9. Cielętnik, ob. budynek inwentarski.
10. Chlewnia, ob. nieużytkowana.
11. Gorzelnia, ob. magazyn.
12. Dom mieszkalny.
13. - 24 Domy mieszkalne kolonii robotników folwarcznych.

4. Adres Nadrowo

11-015 Olsztynek

nr hipoteczny KW. [czarna kłoda] dz.nr. 3/9

lub. ewid. gruntów

5. Przynależność administracyjna

województwo warmińsko-mazurskie

gmina Olsztynek

6. Poprzednie nazwy miejscowości

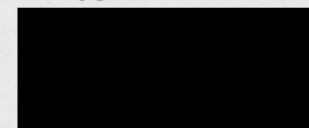
Nadrau

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo olsztyńskie

powiat olsztyński

8. Właściciel i jego adres

9. Użytkownik i jego adres

j.w.

10. Rejestr zabytków

Nr zespół: A-4251 z 29.04.1993
park: A-3969 z 5.12.1988

Wieś Nadrau przywilej lokacyjny otrzymała w roku 1405. Nazwa miejscowości pochodzi od pruskiego imienia Nadrawis, jednakże nie wiadomo czy osoba o takim imieniu była zasadźcą wsi, czy też istniała tu wcześniejsza osada o takiej nazwie. Wojny polsko-krzyżackie z lat 1410 i 1414 opustoszyły wieś. Przywilej lokacyjny dla miejscowości, na prawie chełmińskim, odnowił wielki mistrz krzyżacki w roku 1419. Wieś liczyła wówczas 40 łanów, tj. około 670 ha, nie należała zatem do małych. Sołtysem wsi był w owym czasie niejaki Hans Schottwer, możliwe, iż było to nazwisko wtórne, a prawdziwe nazwisko sołtysa brzmiało właśnie Nadrawis. W roku 1469 Piotr Czarnowski nabył we wsi 4 łany ziemi. W roku 1540 wieś zamieszkiwało 10 wolnych i 3 zagrodników. Wolni dysponowali dużym i małym sądownictwem nad ludźmi przez siebie zatrudnionymi. W roku 1559 starosta z Olsztynka, Dietrich von Wernsdorff wykupił 40 łanów ziemi w Nadrau, na co zezwolił mu książę pruski Albrecht. Wernsdorff nabył ziemię należącą do wolnych, którą oni sami dobrowolnie zechcieli sprzedać. Wkrótce powstała we wsi karczma – własność Wernsdorffów, którzy z czasem do swoich dóbr dokupowali kolejne łany, często wbrew protestom osadników. W 1582 r. rodzina ta uzyskała prawo zwierzchności nad wolnymi zamieszkującymi Nadrau. Kiedy w roku 1624 nastąpiła zmiana dzierżawcy urzędu starościńskiego w Olsztynku, właścicielem posiadłości Wernsdorffów został Achacy von Dohna.

Sytuacja: wieś Nadrowo położona ok. 10 km na południowy-wschód od Olsztynka, po wschodniej stronie szosy łączącej Olsztynek i Waplewo. Folwark usytuowany w północnej części wsi Nadrowo, na lekkim wyniesieniu terenu. Na zachód i południowy zachód od folwarku rozciąga się rezerwat przyrody Bagno Nadrowskie. Około 2 km na wschód od wsi usytuowane jest jezioro Maróz. Na zachód i wschód od wsi porastają kompleksy leśne. Okolice folwarku o dużych walorach krajobrazowych.

Kompozycja:

Zespół folwarczny usytuowany na wschód od szosy Olsztynek-Waplewo, składa się z trzech wyodrębnionych części:

- podwórza folwarcznego z zabudową inwentarską i gospodarczą;
- parku krajobrazowego z cmentarzem;
- kolonii mieszkalnej robotników folwarcznych.

Zespół folwarczno-parkowy ograniczony od zachodu szosą asfaltową oraz rozciągającymi się za nią rozlewiskami bagien nadrowskich (stanowiących rezerwat przyrody), od wschodu polami uprawnymi oraz łąkami, od północy młodnikiem, od południa łąkami i lasem. Zespół założony jest na planie zbliżonym do prostokąta. Kompozycja zespołu geometryczna, zwarta, o przewadze zamknięć nad otwarciami. W kompozycji dominuje jedno wnętrze: podwórze folwarczne w kształcie zbliżonym do czworoboku, wokół którego skupiona jest zabudowa zespołu. Zespół nie posiada dominanty architektonicznej – nie ma wśród zachowanej zabudowy obiektu o wyróżniającej się stylistyce elewacji i bryle. Zabudowa zespołu tworzy harmonijny zespół urbanistyczny. Podwórze folwarczne graniczy od zachodu z parkiem, od południa z kolonią robotników folwarcznych. Wnętrze urbanistyczne w parku: o charakterze krajobrazowym, w części folwarcznej: o charakterze urbanistycznym. Park wraz z podwórzem folwarcznym ogrodzone są (ogrodzenie w trakcie realizacji) murem z nieobrobionego kamienia polnego łączonego zaprawą cementową. Główny wjazd do zespołu znajduje się pośrodku południowej linii ogrodzenia. Podłoga urbanistyczna zespołu w większości płaska, tylko od południa teren wznosi się w kierunku chlewni (10) i gorzelni (11), gdzie osiąga najwyższy punkt a ponadto w parku teren lekko opada od wschodu w kierunku zachodnim; posadzka gruntowa oraz trawiasta.

Park: położony na zachód od podwórza folwarcznego, na terenie lekko opadającym w kierunku zachodnim – w stronę szosy. Park typu krajobrazowego, założony na przełomie XIX i XX w. składający się z wielogatunkowego drzewostanu o zróżnicowanym wieku; najstarsze drzewa liczą 100-120 lat. W składzie gatunkowym drzew najliczniej występują klony, lipy, graby, świerki, sosny a także dęby, wiązy, brzozy, modrzewie i inne. Ponadto w parku występuje licznie wtórne zadrzewienie: samosiejki i krzewy. Nie zachowały się aleje spacerowe i wyraźne elementy komponowanej zieleni wysokiej.

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa pow. założenia: 2,22 ha w tym park: 1,87 ha	16. Przeznaczenie pierwotne zespół dworsko-parkowy i folwarczny	17. Użytkowanie obecne gospodarstwo rolno- hodowlane
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja (po 1945 r.) Po 1945 r. na terenie zespołu folwarcznego nie prowadzono udokumentowanych prac budowlanych i konserwatorskich. W poszczególnych budynkach podwórza folwarcznego przeprowadzono remonty zmieniające pierwotny ich wygląd, polegające na: zmianie wykroju i materiału stolarki okiennej, wtórnym otynkowaniu elewacji, wymianie pokrycia dachowego, dobudowaniu przybudówek. W parku nie prowadzono prac renowacyjnych ani pielęgnacyjnych.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Historyczna kompozycja zespołu, w skład której wchodzi park, podwórze folwarczne i kolonia robotników folwarcznych, została zachowana. Granice folwarku są wyraźne, choć część budynków już nie istnieje a kształt założenia z pocz. XX w. jest nadal czytelny. W partii podwórza folwarcznego historyczna zabudowa zachowana w dostatecznym stanie. Poszczególne budynki uległy drobnym zmianom w zakresie: wymiany pokrycia dachu, stolarki okiennej i drzwiowej; do elewacji obory (7) zostały dobudowane współczesne przybudówki. Budynek chlewni (10) pozostaje nieużytkowany. Park stracił charakter na skutek niewłaściwego użytkowania. Wnętrze parkowe zarośnięte samosiejkami i krzewami.	
20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Nieużytkowany budynek chlewni przeznaczyć do adaptacji. Zaleca się przywrócenie pierwotnego pokrycia dachowego w budynkach. W parku należy zachować cały drzewostan, przeprowadzić zabiegi rewaloryzacyjne, sanitarne i pielęgnacyjne.			

21. Akta archiwalne i źródła ikonograficzne (rodzaj, numer i miejsce przechowywania)

- Archiwum WO SOZ w Olsztynie, Nadrowo -zespół folwarczny – teczka obiektowa
- Archiwum WO SOZ w Olsztynie, Nadrowo – karta przeglądowa zespołu folwarcznego

22. Bibliografia

- Bürger K., Kreisbuch Osterode Ostpreussen, Kiel 1977, s. 883
- Caslow F., General-Adressbuch der Ritterguts- und Gutsbesitzer in Norddeutschland, Bd.3, Ostpreussen, Berlin 1897, s.698
- Hartmann E., Der Kreis Osterode. Daten zur Geschichte seiner Ortschaften, Würzburg 1958, s.403-410
- Köhler O., Landwirtschaftliches Güter. Adressbuch für die Provinz Ostpreussen, Leipzig 1922, s.52
- Kühne E., Handbuch des Grundbesitzes der Provinz Ostpreussen, Königsberg 1889, s. 54
- Melcher A., Melcher B., Handbuch des Grundbesitzes im Deutschen Reiche, Bd.3, Provinz Ostpreussen, Berlin 1907, s.540
- Niekammer P., Landwirtschaftliches Adressbuch der Provinz Ostpreussen, Leipzig 1932, s. 72
- Parey's Handbuch des Grundbesitzes im Deutschen Reiche. Provinz Ostpreussen, Königsberg 1929, s. 61
- Kuźniewski B., Olsztynek i okolice dawniej i dziś, Olsztynek 1997, s.82
- Ostróda. Z dziejów miasta i okolic, Olsztyn 1976, s. 166

23. Uwagi różne

24. Opracowanie karty ewidencyjnej

mgr A. Juszcyszyn, 2003 r.

tekst
imię, nazwisko, data, podpis

mgr A. Juszcyszyn, 2003 r.

plany, rysunki
imię, nazwisko, data, podpis

mgr A. Juszcyszyn, 2003 r.

zdjęcia fotogr.
imię, nazwisko, data, podpis

MNR w Szreniawie

miejsce przechowywania negatywów

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

25. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

26. Załączniki

1-6

1. Miejscowość: Nadrowo	5. Obiekt (nazwa jak w karcie)	6. Zawartość wkładki
2. Gmina: Olsztynek	ZESPÓŁ FOLWARCZNO- PARKOWY	historia, opis c.d.
3. Powiat: olsztyński		
4. Województwo: warmińsko-mazurskie		

c.d. historia (pkt 12):

W roku 1648 Dohnowie uzyskali nadanie Nadrau a po pięciu latach sprzedali wieś podkomorzemu polskiemu, dziedzicowi Seewalde (Zybułtowo), Tannenberga (Stębark) i Vierzighufen (Wierzbica). W roku 1675 wieś ponownie zmieniła właściciela, został nim Christoph von Wichert, jednak wszelkich formalności związanych z tą sprzedażą dopełniono dopiero w roku 1704. Von Wichert założył przy wsi folwark. W roku 1783 Nadrau było własnością rotmistrza Christiana Konrada Samuela von Studnitza. Wieś liczyła wówczas 16 dymów. W 1791 von Studnitz przekazał swój, liczący 45 łanów majątek, do którego należała też karczma w Kurken (Kurki), córce – Dorocie Henriecie de la Palme du Pre po mężu. Ta, z kolei oddała majątek w dzierżawę niejakiemu Christophowi Bartlewskiemu. Ziemie nadrowskie wielokrotnie zmieniały właściciela: od roku 1793 był nim major Johannes Arnold von Hofen, od 1799r. podporucznik G.W. von Wedell. W 1820 r. wieś szlachecka wraz z folwarkiem należała do Fridricha Adamskiego (Gedamskiego, Jedamskiego?). Już w rok później ziemie te ponownie znalazły się w rękach rotmistrza von Studnitza. W roku 1861 majątek liczył 2750 mórg ziemi, istniało tu 20 domów zamieszkiwanych przez 126 mieszkańców. Już zapewne w tym czasie właścicielem dóbr był niejaki Stürke. Ten z kolei wydzierżawił swe ziemie O. Kanterowi, który niebawem wykupił majątek. On też prawdopodobnie założył w Nadrau park – 3,25 ha. W roku 1880 majątek liczył 787 ha. Według danych z 1883 r. folwark liczył 19 domów, hodowano w nim jednak zaledwie 78 sztuk bydła, 29 świń, 23 konie oraz 79 owiec. W 1889 r. z blisko ośmiuset hektarowego gospodarstwa, 437 ha przeznaczono pod czynną uprawę, 140 ha zajmowały lasy, a 40 ha łąki. Wszystko to nadal pozostawało własnością Kantera. W roku 1903 właścicielem dóbr, liczących już tylko 506 ha był Mikołaj Fox. W roku 1907 majątek należał do Augusta von Hoeniga (550 ha). W tym czasie istniała tu już gorzelnia. W roku 1922 właścicielem Nadrau pozostawał von Hoenig. Jego włości zajmowały 556 ha, w tym 380 ha przeznaczonych pod czynną uprawę, 125 ha łąk, 35 ha lasów i 16 ha nieużytków, przy folwarku funkcjonowała turbina wietrzna. W gospodarstwie hodowano 182 sztuki bydła, w tym 66 mlecznych krów, 56 koni, 51 owiec oraz 34 świny. W 1925 r. wieś wraz z majątkiem liczyła 2476 ha – 38 gospodarstw domowych zamieszkiwało 208 osób. W roku 1929 dobra nadrowskie, w których skład wchodziły folwarki Nadrau, Waplitz (Waplewo) i Kunchengut (Kuńki) obejmowały 569,5 ha ziemi, z czego 388, 5 ha to grunty uprawne, 80 ha – łąki, 45 ha – pastwiska, a 56 ha lasy i zbiorniki wodne zajmujące powyżej 1 ha. Pogłowie bydła liczyło w owym czasie 218 sztuk, w tym 76 krów mlecznych. Stajnie zajmowało 67 koni, owczarnia mieściła 130 owiec, a chlewy 180 świń. Według danych z roku 1932 powierzchnia majątku nie uległa zmianie. Podział gruntów ze względu na przeznaczenie również nie zmienił się znacząco. Hodowano w Nadrau 210 sztuk bydła, w tym 73 krowy, 56 koni, 180 świń oraz 153 owce. Von Hoenig był właścicielem folwarku jeszcze w 1939 r. Tuż przed wybuchem II wojny światowej pracowało dla niego około 140 osób. W roku 1947 założono w Nadrowie Państwowe Gospodarstwo Rolne. Prawdopodobnie pracownicy gospodarstwa spalili w roku 1949 dwór. Obecnie zespół folwarczny należy do osoby prywatnej. Hoduje się tu krowy i kozy.

Wkładkę założył: mgr Anna Juszcyszyn, 2003 r.

Miejsce przechowywania negatywów: MNR w Szreniawie

c.d. opisu (pkt 13):

Park ogrodzony od północy oraz południowego zachodu murem z nieobrobionego kamienia polnego (ogrodzenie w trakcie realizacji); pierwotne ogrodzenie parku nie zachowało się. W centralnej części parku usytuowany był dwór (1) obecnie nieistniejący. W północnej części parku zachowało się kilka mogił. Wnętrze urbanistyczne o charakterze krajobrazowym, posadzka gruntowa.

Podwórze folwarczne: od zachodu graniczy z parkiem, od południa graniczy z kolonią robotników folwarcznych; od północy rośnie młodnik, od wschodu pola uprawne i łąki. Podwórze folwarczne na planie zbliżonym do czworoboku o zabudowie zwartej, usytuowanej w czterech ścianach, o przewadze domknień nad otwarciami.

Główna brama wjazdowa na podwórze znajduje się w południowej linii ogrodzenia podwórza, skąd w prostej linii biegnie droga gruntowa dochodząca na podwórze między budynkami cielętnika (9) i obory (7). Pozostałe bramy wjazdowe znajdują się: pośrodku północnej linii ogrodzenia a także w południowo-zachodnim narożniku ogrodzenia podwórza folwarcznego. Ściany architektoniczne podwórza folwarcznego tworzą następujące budynki: od południa cielętnik (9) zbudowany na planie prostokąta, jednokondygnacyjny z poddaszem magazynowym, o ścianach z kamienia polnego w przyziemiu, z elementami wykończeniowymi murowanymi z cegły maszynowej, o poddaszu oszalowanym deskami, o dachu krytym eternitem, od wschodu obora (7) zbudowana na planie prostokąta, jednokondygnacyjna z poddaszem magazynowym o ścianach murowanych z cegły maszynowej otynkowanej wyprawą cementową, o dachu przekrytym eternitem, od północy stodoła (5) zbudowana na planie prostokąta, jednokondygnacyjna, o ścianach oszalowanych deskami, kryta dachówką ceramiczną esówką. Zachodnią ścianę podwórza folwarcznego tworzą: spichlerz ze stajnią i wozownią (3) tworzące jedną bryłę wymurowaną z cegły maszynowej w wątku krzyżowym o dachu krytym w partii spichlerza eternitem, natomiast w partii stajni dachówką ceramiczną esówką oraz odsunięta nieco od linii zabudowy – w kierunku zachodnim – kuźnia (2) o ścianach wymurowanych z kamienia polnego, o dachu czterospadowym krytym dachówką ceramiczną esówką. Ponadto do podwórza folwarcznego należą budynki położone poza głównymi ścianami zwartej zabudowy. W północno-wschodnim narożu budynek wozowni (6) usytuowany prostopadle do stodoły (5) i równolegle do obory (7). Wozownia wybudowana na planie prostokąta, drewniana, przesłonięta dachem dwuspadowym krytym dachówką ceramiczną esówką. W południowo-zachodnim narożu budynki gorzelni (11) i chlewni (10) ustawione względem siebie równolegle a jednocześnie usytuowane równolegle do cielętnika (9) i prostopadle do kuźni (2). Gorzelnia i chlewnia zostały wybudowane na planie prostokąta, o ścianach wymurowanych z kamienia polnego, kryte dachami dwuspadowymi. Współczesny dom mieszkalny (12) usytuowany w południowo-wschodnim narożu zespołu nie zaciera historycznej kompozycji zespołu. Podłoga urbanistyczna podwórza folwarcznego płaska, gruntowa.

Kolonia mieszkalna robotników folwarcznych: położona na południe od podwórza folwarcznego o zabudowie usytuowanej wzdłuż obu stron szosy asfaltowej.

1. Miejscowość: Nadrowo	5. Obiekt (nazwa jak w karcie)	6. Zawartość wkładki
2. Gmina: Olsztynek	ZESPÓŁ FOLWARCZNO-PARKOWY	spis fotografii, fotografie
3. Powiat: olsztyński		
4. Województwo: warmińsko-mazurskie		

Spis fotografii:

1. Widok z kierunku południowo-zachodniego.
2. Główny wjazd do zespołu od południa.
3. Widok na zespół po południowej stronie cieletnika (9).
4. Widok na kolonię robotników folwarcznych z południowej części podwórza folwarcznego.
5. Widok na kolonię robotników folwarcznych z południowej części podwórza folwarcznego.
6. Południowa ściana podwórza folwarcznego.
7. Wschodnia ściana podwórza folwarcznego.
8. Widok na zespół od wschodu.
9. Widok na wozownię od wschodu.
10. Widok na chlewnię i gorzelnie od południa.
11. Widok na kuźnię i spichlerz od południa.
12. Widok na zespół od południa.
13. – 19. Park.
20. – 23. Cmentarz.
24. – 27. Domy mieszkalne kolonii robotników folwarcznych.

Wkładkę założył: mgr Anna Juszczyżyn, 2003 r.

Miejsce przechowywania negatywów: MNR w Szreniawie

2

4

3

5

1. Miejscowość: Nadrowo	5. Obiekt (nazwa jak w karcie)	6. Zawartość wkładki
2. Gmina: Olsztynek	ZESPÓŁ FOLWARCZNO-PARKOWY	fotografie
3. Powiat: olsztyński		
4. Województwo: warmińsko-mazurskie		

6

7

Wkładkę założył: mgr Anna Juszczyżyn, 2003 r.

Miejsce przechowywania negatywów: MNR w Szreniawie

8

10

9

41

1. Miejscowość: Nadrowo	5. Obiekt (nazwa jak w karcie)	6. Zawartość wkładki
2. Gmina: Olsztynek	ZESPÓŁ FOLWARCZNO-PARKOWY	fotografie
3. Powiat: olsztyński		
4. Województwo: warmińsko-mazurskie		

12

13

14

Wkładkę założył: mgr Anna Juszcyszyn, 2003 r.

Miejsce przechowywania negatywów: MNR w Szreniawie

15

16

17

18

1. Miejscowość: Nadrowo	5. Obiekt (nazwa jak w karcie)	6. Zawartość wkładki
2. Gmina: Olsztynek	ZESPÓŁ FOLWARCZNO-PARKOWY	fotografie
3. Powiat: olsztyński		
4. Województwo: warmińsko-mazurskie		

19

20

Wkładkę założył: mgr Anna Juszczyżyn, 2003 r.

Miejsce przechowywania negatywów: MNR w Szreniawie

21

23

22

24

1. Miejscowość: Nadrowo	5. Obiekt (nazwa jak w karcie)	6. Zawartość wkładki
2. Gmina: Olsztynek	ZESPÓŁ FOLWARCZNO-PARKOWY	fotografie
3. Powiat: olsztyński		
4. Województwo: warmińsko-mazurskie		

25

26

Wkładkę złożył: mgr Anna Juszczyżyn, 2003 r.

Miejsce przechowywania negatywów: MNR w Szreniawie

